

¹⁷ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII (із змінами) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>

¹⁸ Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 року № 691 про схвалення «Положення про Раду бізнесомбудсмена» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-%D0%BF>

Резюме

Головкін Б.М. Механізм запобігання корупції.

Стаття присвячена дослідженню механізму запобігання корупції, за допомогою якого реалізуються антикорупційні функції держави, а також ініціативи і контроль громадянського суспільства у сфері запобігання і протидії корупції. Надано визначення, розглянуто структуру та розкрито елементи механізму запобігання корупції. Визначено цілі, об'єкти, суб'єктів і методи запобігання корупції, охарактеризовано зазначені елементи.

Ключові слова: суб'єкт запобігання корупції, об'єкт запобігання корупції, мета запобігання корупції, методи запобігання корупції.

Резюме

Головкин Б.Н. Механизм предупреждения коррупции.

Статья посвящена исследованию механизма предупреждения коррупции, с помощью которого реализуются антикоррупционные функции государства, а также инициативы и контроль гражданского общества в сфере предупреждения и противодействия коррупции. Дано определение, рассмотрена структура и раскрыты элементы механизма предупреждения коррупции. Определены цели, объекты, субъекты и методы предупреждения коррупции, охарактеризованы указанные элементы.

Ключевые слова: субъект предотвращения коррупции, объект предотвращения коррупции, цель предотвращения коррупции, методы предотвращения коррупции.

Summary

Holovkin B. Corruption prevention mechanism.

The article is devoted to the study of the mechanism of preventing corruption, by means of which the anti-corruption functions of the state are implemented, as well as initiatives and control of civil society in the field of preventing and combating corruption. The definition is given, the structure is examined and the elements of the mechanism for preventing corruption are disclosed. Defined goals, objects, subjects and methods of preventing corruption, described these elements.

Key words: subject of preventing corruption, object of preventing corruption, purpose of preventing corruption, methods of preventing corruption.

УДК 343.43

А.В. АНДРУШКО

Андрій Васильович Андрушко, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Ужгородського національного університету

ВІКТИМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ

Останнім часом дослідженню проблем віктимології приділяється дедалі більше уваги. І це не випадково, адже всебічне вивчення жертв злочинів тісно пов'язане з криминологічною теорією запобігання злочинам та відповідною практикою. Віктимологія не тільки пропонує необхідний для запобігання злочинності важливий фактичний матеріал, а й покликана збагатити наявний арсенал запобіжних заходів новими можливостями, пов'язаними з розширенням знань про жертв злочинів, особливості їх поведінки, обставини заподіяння їм шкоди. Вказаним питанням нині значну увагу приділяють І.Г. Богатирьов, В.В. Василевич, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, А.О. Джужа, О.М. Джужа, О.М. Литвинов, В.О. Туляков, О.М. Юрченко та інші вітчизняні вчені. Серед кола відповідних питань перспективним видається дослідження ролі жертви у механізмі вчинення різних злочинних посягань, в тому числі захоплення заручників.

Мета статті – на підставі аналізу доступної емпіричної бази дослідити віктимологічні аспекти захоплення заручників, зокрема надати характеристику жертв вказаних злочинів та запропонувати заходи їх віктимологічної профілактики.

На підставі аналізу матеріалів 24 кримінальних справ (проваджень) надамо віктимологічну характеристику жертв захоплення заручників (узагальнено дані стосовно 33 жертв)*.

© А.В. Андрушко, 2018

* Порівняно невеликий масив проаналізованих даних пояснюється тим, що у правозастосовній практиці це діяння трапляється досить рідко.

В абсолютній більшості випадків (91,7 %) вказаний злочин було вчинено щодо однієї особи (водночас у чотирьох кримінальних провадженнях йшлося про кількаразове вчинення даного посягання стосовно різних потерпілих). В одному випадку винний захопив у заручники двох осіб, ще в одному – п'ятьох (пасажирів рейсового автобуса). Наведені дані, на наш погляд, доводять, що розглядуваний злочин досить рідко спрямований проти громадської безпеки; в об'єктивній дійсності вказане діяння нечасто створює небезпеку для невизначено великого кола осіб.

Серед жертв розглядуваного злочину 51,5 % – особи чоловічої статі, 48,5 % – жіночої. Отримані дані, таким чином, дають підстави для висновку, що поміж жертв захоплення заручників чоловіки та жінки становлять приблизно однакову кількість. Натомість окремі дослідники наводять зовсім інше співвідношення: так, В.О. Осипов вказує, що особою жіночої статі є лише кожна сьома жертва захоплення заручників¹. Водночас зазначимо, що жінки частіше, аніж чоловіки, стають випадковими жертвами розглядуваного злочину. Звертає на себе увагу також те, що понад 90 % жертв захоплення заручників, вчиненого з метою незаконного збагачення шляхом вимагання викупу як умови звільнення заручника, становлять особи чоловічої статі.

На момент захоплення в заручники 18,2 % осіб не виповнилось 18 років, 21,2 % потерпілих становили особи у віці від 18 до 30 років, 30,3 % – у віці від 30 до 40 років, 27,3 % – у віці від 40 до 50 років, 3 % – у віці понад 50 років. Як бачимо, найбільша кількість жертв розглядуваного злочину серед осіб у віці від 30 до 40 років, однак чисельність осіб старшого віку поміж потерпілих від захоплення заручників є ненабагато меншою. Майже кожен п'ятий потерпілий – неповнолітня особа.

Серед жертв захоплення заручників 84,8 % – громадяни України, 15,2 % – громадяни інших держав (КНР та В'єтнаму). При цьому варто зазначити, що вчиняючи даний злочин щодо іноземців, винні цілеспрямовано вибирали жертвами громадян інших держав. Так, наприклад, Іллічівський міський суд Одеської області у 2012 р. засудив учасників організованої групи, які з метою незаконного збагачення шляхом вимагання викупу як умови звільнення заручника почергово захопили та тримали як заручників трьох заможних громадян КНР, які проживали в Одесі та Одеській області. Організатором злочинної групи був громадянин Китаю, який від невстановлених осіб (також громадян КНР) отримував дані про рід діяльності потенційних потерпілих, їхніх родичів, місця проживання, розпорядок життя та іншу необхідну для вчинення злочинів інформацію. Перевдягнуті в міліцейську форму учасники організованої групи (громадяни України) розраховували на те, що китайці сприйматимуть їх як справжніх правоохоронців і не чинитимуть опору при затриманні. Виконуючи відведену йому функцію, організатор вказаних злочинів зв'язувався з родичами потерпілих і китайською мовою вимагав від них викуп за звільнення заручників. У результаті вчинених злочинів співучасники незаконно заволоділи грошовими коштами на загальну суму 477 тисяч доларів США, що їх отримали від родичів потерпілих осіб².

54,5 % жертв захоплення заручників на момент вчинення щодо них аналізованого злочину перебували у шлюбі (офіційно зареєстрованому або фактичному). Зазначимо, що вимогу вчинити певну дію (як правило, передати викуп) як умову звільнення заручника злочинці здебільшого адресували іншому з подружжя. 45,5 % потерпілих у шлюбі не перебували. Аналізуючи показники, що характеризують сімейний стан потерпілих від захоплення заручників, зауважимо, що жертвами даного злочину інколи стають навіть члени сім'ї винного. Так, Сімферопольський районний суд Автономної Республіки Крим у 2012 р. засудив чоловіка, який, вчинивши кілька злочинів і маючи на меті спонукати інших осіб до утримання від дій, спрямованих на припинення його протиправної діяльності та подальше затримання, захопив у квартирі жінки, з якою проживав у цивільному шлюбі, свою падчерку і, погрожуючи вбивством дівчини у разі втручання будь-кого, вивів її на вулицю, де неподалік від будинку відпустив, після чого зник з місця вчинення злочину³.

Поміж жертв захоплення заручників 6 % осіб мали неповну середню освіту, 21,2 % – загальну середню, 42,4 % – середню спеціальну, 30,3 % – вищу освіту.

Чи не найбільше віктимологічне значення при дослідженні жертв захоплення заручників становлять дані, що ілюструють їх професійну приналежність та матеріальну забезпеченість. 30,3 % потерпілих на момент вчинення щодо них цього злочину ніде не працювали або мали лише сезонний заробіток, 45,5 % – працювали, 3 % – були пенсіонерами, 21,2 % – займались підприємницькою діяльністю. Захоплення в заручники усіх без винятку підприємців було вчинене з метою незаконного збагачення шляхом вимагання викупу від їхніх родичів як умови звільнення заручника. Однак таку ж мету злочинці мали і стосовно частини працюючих осіб (зауважимо, що один із потерпілих на момент вчинення щодо нього злочину обіймав посаду начальника відділу державної реєстрації майнових прав Маріупольського міського управління юстиції⁴), а також щодо деяких непрацюючих, однак, судячи з матеріалів кримінальних проваджень, небідних людей. Окрему групу (9 %) потерпілих від розглядуваного злочину становлять представники влади та працівники правоохоронних органів (відповідальність за захоплення або тримання як заручника таких осіб передбачена у ст. 349 КК України). Інші жертви цього злочину були випадковими – їх, як правило, захоплювали в заручники з метою використання в якості «живого щита» для того, аби спонукати працівників правоохоронних органів чи інших осіб до утримання від вчинення дій по припиненню протиправної діяльності та затримання злочинця (очевидно, що, зважаючи на непрогнозованість таких злочинів, віктимологічна профілактика вказаних посягань щодо цієї категорії потерпілих є найскладнішою). З огляду на сказане, усіх жертв розглядуваного злочину залежно від характеру їхньої поведінки можна умовно класифікувати на дві групи: некритичні (особи, які легковажно ставилися до елементарних заходів безпеки: напоказ вели розкішний спосіб життя, афішували свої статки, хизувалися недавнім продажем об'єкта нерухомості тощо, чим привернули

увагу злочинців) та нейтральні (особи, які стали жертвою розглядуваного злочину через збіг негативних життєвих обставин).

Про майновий стан жертв захоплення заручників, вчиненого з метою незаконного збагачення шляхом вимагання викупу від родичів як умови звільнення заручника, свідчить, зокрема, сума грошових коштів, що її злочинці прагнули отримати (і в ряді випадків отримали) в результаті вчинення цього злочину – від 10 тисяч до 2 мільйонів доларів США.

До моменту вчинення злочину незнайомими із винними у захопленні заручників були 75,8 % потерпілих, тоді як знайомими – 24,2 %. Найбільший інтерес при цьому становлять злочини, вчинені з метою незаконного збагачення: тут злочинець і жертва, як правило, незнайомі між собою, хоча трапляються й винятки. Зазначимо, що в таких випадках нерідко слідує вбивство заручника винними, які усвідомлюють, що жертва може їх викрити. У разі ж вчинення захоплення як заручника особи, яка доти не була знайомою з винними, останні збирають детальну інформацію про майбутню жертву, зокрема про рід її діяльності, майновий стан, місце проживання, розпорядок дня тощо. Вибір жертви часто здійснюється за наводкою інших осіб.

Іноді вирішальним фактором при виборі злочинцями майбутньої жертви розглядуваного злочину є наявність у них інформації, що компрометує потерпілого, зокрема даних, що свідчать про здійснення ним незаконної діяльності. Так, наприклад, учасники озброєної банди, що у 2011 р. були засуджені Ленінським районним судом м. Вінниці, вирішили захоплювати в заручники дітей наркоторговців ромської національності, розраховуючи на те, що потерпілі не будуть заявляти в правоохоронні органи, оскільки самі займаються злочинною діяльністю⁵.

На підставі викладеного вище можна розробити узагальнений портрет осіб, які мають підвищений ризик стати жертвою захоплення заручників: це особи чоловічої статі у віці від 30 до 50 років, які займаються підприємницькою діяльністю та мають високий рівень доходів. При виборі потенційної жертви розглядуваного злочину увагу злочинців привертає неприховане заможне життя таких осіб; вибір жертви нерідко здійснюється також за наводкою інших осіб.

Не підтверджуються дані окремих дослідників, котрі вказують, що розглядуваний злочин найчастіше вчиняється в місцях позбавлення волі та в літаках цивільної авіації⁶. За нашими даними, 33,3 % жертв були захоплені в заручники у під'їзді житлового будинку, у власній квартирі або ж у гаражі, 21,2 % – біля будинку, в якому мешкали, 15,2 % – в салоні рейсового автобуса, 1 % – на вулиці, 6 % – в салоні власного автомобіля. Інші чотири особи (усього 12 %) стали жертвою розглядуваного злочину відповідно у приміщенні аптеки, в приміщенні ювелірного магазину, у приміщенні факультету природничо-географічної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, у службовому відділенні старшого по корпусному відділенню Одеського СІЗО. Дані, що характеризують місце вчинення розглядуваного злочину, на наш погляд, також певною мірою свідчать про те, що захоплення заручників посягає насамперед на особисту свободу конкретних індивідів, а не на громадську безпеку.

Певний інтерес становить також інформація, що стосується часу доби, коли особу було захоплено в заручники: 27,3 % осіб стали жертвами розглядуваного злочину удень, 48,5 % – увечері, 24,2 % – уночі.

Здійснений аналіз матеріалів кримінальних проваджень засвідчує, що невід'ємним атрибутом захоплення заручників є застосування до жертв цього злочину фізичного або психічного насильства. При цьому здебільшого має місце поєднання як фізичного насильства, так і насильства психічного. Насильство застосовувалось не тільки для подолання опору та здійснення контролю над потерпілим, а й для того, щоб у третіх осіб склалося чітке переконання про реальність небезпеки, яка загрожує жертві в разі невиконання вказаними особами висунутих злочинцями вимог. При захопленні заручників у 28,6 % випадків використовувалась вогнепальна зброя, 10,7 % таких злочинів вчинено з використанням спецзасобу для відстрілу гумових куль, 32,1 % – з використанням ножа (що цікаво, здебільшого кухонного), 14,3 % – з використанням спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого предмета (фрагмента скляної пляшки, загостреного з однієї сторони металевого предмета, молотка). В інших випадках під час захоплення як заручника до жертви застосовувалась виключно фізична сила. Так, наприклад, Соснівський районний суд м. Черкаси засудив учасників організованої групи, які шляхом застосування грубої фізичної сили (завдання ударів, здавлювання шиї) захопили в салоні автомобіля підприємця, зв'язали йому руки й ноги і змусили випити приготовлену заздалегідь суміш горілки і клофеліну. Після цього потерпілого доставили до дачного будинку, де незаконно утримували, очікуючи від родичів на викуп, виплата якого була умовою звільнення заручника⁷.

Захоплення заручників, вчинені з метою незаконного збагачення шляхом вимагання викупу як умови звільнення заручника (таких 64,2 %), переважно досить подібні між собою: спершу здійснюється силове захоплення жертви, яку викрадають з місця її перебування і на автомобілі перевозять у заздалегідь підготовлене для тримання заручника місце. При цьому зазначимо, що іноді переміщення жертви відбувається на досить значні відстані. Так, наприклад, учасники організованої групи викрадали заможних громадян КНР на території Одеської області, а потім переміщали останніх до заздалегідь орендованого приватного будинку, розташованого в одному із сіл Київської області, де незаконно тримали. Що стосується захоплення заручників, вчинених з іншою метою, то більшість із них не супроводжувались переміщенням потерпілих з того місця, де вони перебували до моменту вчинення злочину, до іншого місця. Так, Славутський міськрайонний суд Хмельницької області засудив чоловіка, який спочатку на ґрунті ревності завдав умисні легкі тілесні ушкодження неповнолітній дівчині, що відмовилась підтримувати з ним стосунки, а потім, коли до будинку прибули працівники міліції, з метою спонукання останніх до утримання їх від вчинення дій по припиненню

його протиправної діяльності та затриманню приставив ніж до ший дівчини і погрожував її вбивством, якщо правоохоронці зайдуть до квартири⁸.

В абсолютній більшості випадків потерпілі від розглядуваного діяння не чинили активного опору винним, що пов'язано, зокрема, з недостатністю їхньої фізичної підготовки, раптовістю та інтенсивністю посягання, озброєністю винних, страхом проігнорувати їхні вимоги тощо. Крім того, слід мати на увазі, що значна частина захоплень заручників вчиняється у співучасті – зрозуміло, що таким чином зламати опір жертви значно легше. Іноді жертвою цього злочину цілеспрямовано вибирають неповнолітніх осіб, розраховуючи, вочевидь, на те, що жертва не зможе чинити ефективного опору. Водночас аналіз матеріалів кримінальних проваджень засвідчує, що окремі (9 %) жертви захоплення заручників все ж намагалися чинити опір, який, утім, жодного разу не призвів до звільнення потерпілого чи припинення ним вказаного протиправного посягання. Так, наприклад, Баштанський районний суд Миколаївської області засудив двох співучасників, які з метою спонукання родичів затриманого до виплати викупу як умови його звільнення спершу обмежили вільне пересування потерпілого, наказавши йому перелізти на задне сидіння власного автомобіля, а потім намагалися зв'язати його, однак потерпілий почав чинити опір, внаслідок чого залишив салон автомобіля та почав тікати. Винні, однак, наздогнали чоловіка і здійснили в нього кілька пострілів з обріза мисливської рушниці, унаслідок чого невдовзі настала його смерть⁹.

Вивчення доступної емпіричної бази засвідчило, що заручників незаконно тримали протягом доволі різного проміжку часу – від кількох хвилин до 21 доби. Час, протягом якого утримували заручників, залежав від мети винних у вчиненні цього злочину осіб. Найдовше у заручниках тримали потерпілих, яких захопили з метою отримання викупу від третіх осіб як умови звільнення заручника. Пов'язано це з часом, необхідним родичам потерпілого для того, аби зібрати потрібну суму і передати її вимагачам. У таких випадках жертву утримували від кількох годин до 21 доби. В інших випадках тримання в заручниках відбувалося протягом недового часу – від декількох хвилин до кількох годин.

Потерпілих, яких захопили в заручники з метою отримання викупу від третіх осіб, як правило, тримали в спеціально підготовленому для цього будинку, куди доставляли після силового захоплення жертви. В інших випадках тримання як заручника здебільшого відбувалося у тому місці, де особа була захоплена як заручник (на вулиці, в приміщенні аптеки, в салоні рейсового автобуса тощо). В окремих проаналізованих випадках тримання особи в якості заручника як такого не було. Наприклад, Новокаховський міський суд Херсонської області засудив чоловіка, який з метою спонукання батьків неповнолітнього до виплати викупу як умови звільнення заручника підійшов до хлопця ззаду та, нанісши йому удар ногою під коліно, збив потерпілого з ніг, після чого, прагнучи подолати його опір та перешкодити можливості покликати на допомогу, накинув хлопцеві на шию мотузку і почав здавлювати її, в результаті чого настала смерть потерпілого. Як бачимо, в даному випадку винний, захоплюючи неповнолітнього як заручника, не розраховував сили і задушив його, хоча мав на меті тримати хлопця в нежителю будинку, а потім вимагати в його батьків 100 тисяч доларів США в якості викупу за звільнення¹⁰.

Під час тримання як заручника винні поводитись з потерпілими по-різному. В одних випадках поводження було порівняно гуманним. Так, у матеріалах згаданого вище кримінального провадження, що стосувалося захоплення в заручники на території Одеси та Одеської області громадян КНР, вказано, що учасники організованої групи не застосовували до потерпілих фізичну силу, годували їх, ввели до туалету. У більшості випадків, однак, до потерпілих застосовували фізичну силу, погрожували їм розправою, принижували. Вказаними діями злочинці намагалися передовсім посилити дієвість погрози адресатам вимог, хоча іноді таким чином вони просто самостверджувались. Приміром, учасники озброєної банди, захопивши підприємця в заручники, привезли його до приватного будинку, де пристебнули наручниками до радіатора, позбавили потерпілого їжі, завдавали йому удари ногами, руками, а також тупими предметами в різні частини тіла¹¹. В одному випадку поводження з утримуваним заручником було настільки жорстоким, що при призначенні покарання суд врахував як обставину, що обтяжує покарання, вчинення даного злочину з особливою жорстокістю. Аргументуючи відповідне рішення, Приморський районний суд м. Маріуполя зазначив, що після перевезення захопленого заручника до заздалегідь орендованого приватного будинку учасники організованої групи протягом трьох діб тримали його зв'язаним, завдавали йому численні удари ногами і руками в голову та інші частини тіла, застосовували різні тортури, не надавали медичну допомогу, погрожували вбивством у разі невиконання родичами потерпілого їхніх вимог, не ввели до туалету, усіляко принижували його честь та гідність¹².

Інтерес становить також з'ясування причин, завдяки яким заручники були звільнені. Найбільше, 48,5 % заручників, звільнено працівниками правоохоронних органів в результаті затримання винних у вчиненні розглядуваного злочину осіб. 30,3 % жертв даного злочину були добровільно звільнені винними внаслідок повного або часткового виконання висунутих останніми вимог, 9 % – добровільно звільнені винними після припинення їх переслідування та зникнення небезпеки бути затриманими правоохоронцями, 3 % – звільнені винними, що усвідомили реальну загрозу бути затриманими працівниками правоохоронних органів. 9 % заручників були вбиті.

Аналіз емпіричної бази засвідчує, що в рамках кримінального провадження потерпілі далеко не завжди заявляють цивільний позов про відшкодування завданої їм матеріальної та моральної шкоди. У тих же випадках, коли такий позов заявлено (близько 40 %), суди здебільшого задовольняють його повністю або частково (частіше). Зазначимо також, що суди лише в окремих випадках враховують позицію потерпілих щодо при-

значення покарання винним. Так, наприклад, Броварський міськрайонний суд Київської області, призначаючи покарання винному, врахував думку потерпілого, який просив суд суворо покарати підсудного¹³.

Розроблення заходів віктимологічної профілактики захоплення заручників ускладнене непрогнозованістю цього злочину (іноді навіть для самого винного). Передбачити вчинення вказаного злочину вкрай складно. Водночас здійснене нами дослідження дає змогу чітко виокремити категорію осіб, які з найбільшою вірогідністю можуть стати жертвою захоплення заручників, – йдеться про підприємців та загалом матеріально забезпечених людей. З огляду на це віктимологічна профілактика розглядуваних злочинів повинна включати комплекс заходів, які б передбачали пропагування необхідності дотримання елементарних правил безпеки. Серед вказаних осіб варто поширювати буклети та спеціальні пам'ятки, які б містили конкретні поради як не стати жертвою захоплення заручників (наприклад, бути максимально закритими у спілкуванні з незнайомими людьми, не афішувати надміру власні статки, уникати місць, що є сприятливими для злочинного посягання тощо). Відповідні поради слід розробляти, виходячи із конкретних прикладів, які мали місце в об'єктивній дійсності, що дасть змогу унаочнити їх, зробити практичними та переконливими. Важливою у цій справі є також роль ЗМІ. Отримана інформація має спонукати осіб, які становлять групу ризику вчинення щодо них захоплення заручників (та й багатьох інших злочинів), до критичного перегляду власної поведінки, що допоможе вберегтися від можливої небезпеки.

Крім того, серед осіб, які з найбільшою вірогідністю можуть стати жертвою захоплення заручників, варто поширювати конкретні рекомендації щодо поведінки в разі захоплення або тримання як заручника. В кожній конкретній ситуації лінію поведінки потрібно вибирати залежно від ретельної оцінки усіх обставин. Там, де це можливо, варто чинити активний опір злочинцеві (злочинцям), просто намагатися повернути до себе увагу оточуючих. Погоджуємось з дослідниками, які зазначають, що особи, котрі вчиняють захоплення заручника, як правило, мають серйозні наміри досягти запланованого, а тому при прийнятті рішення чинити опір необхідно виходити з того, що злочинець навряд чи легко відмовиться від своєї мети, з огляду на що важливо враховувати: 1) можливості нападаючої сторони – озброєність, фізичну підготовку, агресивність, кількість злочинців тощо; 2) критично оцінити власні можливості – фізичну підготовку, наявність зброї чи предметів, що можуть бути використані в якості зброї, знаходження неподалік інших людей тощо; 3) моральну та правову відповідальність за людей, що знаходяться поряд (наприклад, дітей, пасажирів); 4) можливі непередбачувані обставини¹⁴. Як засвідчує аналіз доступної емпіричної бази, відповідний варіант поведінки можливий лише в окремих випадках. Значно частіше особа чинити реального опору не може і опиняється під контролем злочинців. У такій ситуації необхідно виявляти витримку, виконувати всі їхні вимоги, постійно аналізувати зміну ситуації, не робити нічого, що могло б викликати зайву агресію з їхнього боку, по можливості сприяти співробітникам правоохоронних органів у власному звільненні¹⁵. Якщо захоплено одразу багатьох людей, потрібно намагатися, щоб злочинці звільнили хоча б частину заручників, насамперед дітей та хворих.

Підсумовуючи викладене, підкреслимо, що ефективне запобігання розглядуваним посяганням можливе лише у разі врахування наведених вище віктимологічних особливостей захоплення заручників.

¹ Осипов В.А. Захват заложника: уголовно-правовой и криминологический аспекты: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В.А. Осипов. – М., 1999. – 192 с. – С. 28.

² Архів Іллічівського міського суду Одеської області за 2012 рік. Кримінальна справа № 1511/930/2012.

³ Архів Сімферопольського районного суду Автономної Республіки Крим за 2012 рік. Кримінальна справа № 118/6674/12.

⁴ Вирок Приморського районного суду міста Маріуполя Донецької області від 6 квітня 2017 р. (справа № 263/13009/15-к, провадження № 1-кп/266/43/17) / Єдиний державний реєстр судових рішень: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65890710>

⁵ Архів Ленінського районного суду м. Вінниці за 2011 рік. Кримінальна справа № 1-601/10.

⁶ Осипов В.А. Вказана праця. – С. 44.

⁷ Архів Соснівського районного суду міста Черкаси за 2012 рік. Кримінальна справа № 1-525/12.

⁸ Архів Славутського міськрайонного суду Хмельницької обл. за 2014 рік. Кримінальна справа № 682/3296//14-к.

⁹ Архів Баштанського районного суду Миколаївської обл. за 2014 рік. Кримінальна справа № 468/560/14-к.

¹⁰ Архів Новокаховського міського суду Херсонської області за 2012 рік. Кримінальна справа № 2117/210/2012.

¹¹ Архів Малиновського районного суду м. Одеси за 2013 рік. Кримінальна справа № 1-3682/12.

¹² Вирок Приморського районного суду м. Маріуполя Донецької обл. від 6 квітня 2017 р. (справа № 263/13009/15-к) / Єдиний державний реєстр судових рішень: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65890710>

¹³ Вирок Броварського міськрайонного суду Київської обл. від 24 квітня 2012 р. (справа № 1-36/12) / Єдиний державний реєстр судових рішень: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/46485873>

¹⁴ Осипов В.А. Вказана праця. – С. 155.

¹⁵ Там само. – С. 156.

Резюме

Андрушко А.В. Віктимологічні аспекти захоплення заручників.

У статті на підставі аналізу доступної емпіричної бази досліджено віктимологічні аспекти захоплення заручників (ст. 147 КК України). Розроблено віктимологічну характеристику жертв таких злочинів, а також запропоновано конкретні рекомендації щодо поведінки в разі захоплення або тримання особи як заручника.

Ключові слова: злочини проти волі, честі та гідності особи, захоплення заручників, жертва злочину, віктимологічна профілактика.

Резюме

Андрушко А.В. Виктимологические аспекты захвата заложников.

В статье на основании анализа доступной эмпирической базы исследованы виктимологические аспекты захвата заложников (ст. 147 УК Украины). Разработана виктимологическая характеристика жертв таких преступлений, а также предложены конкретные рекомендации поведения в случае захвата или удержания лица в качестве заложника.

Ключевые слова: преступления против свободы, чести и достоинства личности, захват заложников, жертва преступления, виктимологическая профилактика.

Summary

Andrushko A. Victimological aspects of hostage taking.

The article analyzes the victimological aspects of the hostage taking (Article 147 of the Criminal Code of Ukraine) based on an analysis of an accessible empirical material. The victimological description of the victims of such crimes has been developed in the article, as well as specific recommendations for behavior in the event of seizure or detention of a person as a hostage.

Key words: crimes against the liberty, honor and dignity of the person, hostage taking, victim of crime, victimological prevention.

УДК 343.148

Г.В. МУЛЯР, О.С. ХОВПУН

Галина Володимирівна Муляр, кандидат історичних наук, доцент Академії праці, соціальних відносин і туризму

Олексій Сергійович Ховпун, кандидат юридичних наук, завідувач кафедри Академії праці, соціальних відносин і туризму

ВИКОРИСТАННЯ ВИСНОВКІВ ЕКСПЕРТА ЯК ДОКАЗІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Процес доказування є важливим етапом при розслідуванні кримінальних проваджень економічного спрямування. Він поділяється на збирання, оцінку та закріплення доказів, їх фактичне використання з метою встановлення винних осіб та їх притягнення до відповідальності. Висновок експерта є джерелом доказів та містить фактичні дані, які встановлюються експертом в процесі дослідження матеріалів кримінального провадження. При цьому механізм призначення експертизи у провадженні, її проведення та закріплення результатів, потребує налагодженої взаємодії.

Під час розслідування економічних злочинів актуальним залишається призначення експертизи з метою отримання обґрунтованого опису досліджених питань, які виникають у процесі проведення досудового розслідування. Залучення експерта можливо в разі необхідності використання спеціальних знань у конкретній галузі та які неможливо отримати в інший спосіб. Порядок призначення експертизи включає в себе звернення із клопотанням про призначення експертизи до слідчого судді та отримання відповідного дозволу (ухвали) або відмову в отриманні. Клопотання має бути вмотивованим та підкріплено копіями документів (додатками), які підтверджують необхідність проведення вказаної дії. У разі отримання дозволу експерт має право розпочати проведення дослідження та відповісти на поставлені питання.

Особливу увагу під час проведення досудового розслідування у кримінальному провадженні займають питання, який різновид експертизи необхідно призначити, які питання поставити експерту, які матеріали надати тощо. Уповноважена службова особа, яка ініціює проведення експертизи, має знайти відповіді на ці питання та залучити експерта (експертів).

Основою даної статті стали праці таких українських науковців, як В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, Т.В. Варфоломеєвої, В.Т. Маляренка, М.М. Михеєнка, В.С. Кузьмічова, Л.Д. Удалової, І.Л. Петрухіна, В.М. Тертишника, О.Р. Ратінова, В.Ю. Шепітька, а також інших науковців, які зробили вагомий внесок у дослідження проблематики використання висновків експерта як доказів у кримінальних провадженнях при розслідуванні економічних правопорушень (злочинів). Окрема увага зосереджувалась на питаннях призначення експертизи; різновидах експертиз, які необхідно призначити при розслідуванні економічних правопорушень (злочинів); механізмах залучення експерта (експертів) до проведення експертиз; використанні висновку експерта в якості доказу. Незважаючи на це, вищевказане питання залишається актуальним та необхідним для дослідження. Саме тому окремі аспекти потребують більш детального вивчення.

Мета статті – дослідження питання доказування економічних правопорушень (злочинів) за допомогою використання висновків експерта в якості доказів. Важливим завданням є встановлення необхідності при-